



- Viden i fællesskab

2009

Kroppens og hjertets sprog

Hvordan skaber man kommunikation med mennesker, der ikke har verbalt sprog? Det er en opgave mange medarbejdere, der arbejder med mennesker med udviklingshæmning hele tiden skal forholde sig til. Hvordan finder man ud af, hvad borgerens ønsker og behov er?

En boenhed indvilligede i at deltage i et projekt, hvor formålet var at afdække, hvordan de skaber kommunikation med deres non-verbale beboere, og dermed give eksempler på, hvordan de løser opgaven.

Af Dorthe Møller Johnsen, cand. mag. i kognitiv semiotik og formidlingskonsulent i VISS.dk

Når man umiddelbart tænker på hvad kommunikation er, tænker man på det talte sprog. Verbalsproget fylder enormt meget i vores bevidsthed. Men i virkeligheden foregår en stor del af den betydning, der udveksles mellem mennesker, på et meget mere grundlæggende plan. Vi ved alle, at kropssprog eller stemmelejet enten kan understøtte eller modsige det, der bliver sagt med ord og dermed være en meget væsentlig del af budskabet.

Mange udviklingshæmmede har et meget begrænset verbalsprog, og derfor må man møde dem i kommunikationen på dette mere grundlæggende plan.

Aktivering af tavs viden

Man siger ofte, at pædagoger besidder tavs viden. Årsagen er, at pædagogers arbejde med beboere ofte er meget praktisk orienteret, og bundet til det de gør. Der kan derfor være en vanskelighed i at formidle denne praktiske viden, som ”jo bare er det, jeg gør”, til andre. Under projektet gav videooptagelser af situationer anledning til, at praktisk viden kunne blive sprogliggjort og derved formidlet til andre.

Gentle Teaching

Undersøgelsens boenhed tilhører en boform, der har Gentle Teaching som dets grundlæggende menneskesyn og metodetilgang. Gentle Teaching

bygger på anerkendelse, ligeværd, tryghed og kærlig omsorg. I Gentle Teaching siger man, at hjertet, ordene (*måden* vi taler på), øjnene og hænderne er de vigtigste redskaber i kommunikationen og det pædagogiske arbejde. Projektet er derfor blevet en undersøgelse af, hvordan man i praksis kommunikerer non-verbalt med udgangspunkt i Gentle Teaching, dvs. med hjertet og med kroppen.

Kommunikation: grundlaget for pædagogisk arbejde

Hvis man skal kunne støtte beboere i at få opfyldt deres behov og lade dem selv bestemme, er det vigtigt, at de får mulighed for at udtrykke deres ønsker og behov, og at der gøres en indsats for at forstå dem. Når beboeren ikke har noget verbalsprog, kan det være uhyre svært at tyde hans ønsker, man skal så at sige lære sig det ’sprog’, som han har mulighed for at udtrykke sig på.

Mennesket besidder en lang række basale kommunikative midler, som ligger ud over verbalsproget: vi kan henvise til ting ved at kigge eller pege på det. Med mimik, kropssprog og stemmen kan vi udtrykke nuancerede følelser. Ved at vende os væk kan vi afvise og vise desinteresse osv. Og vi kan umiddelbart forstå disse udtryk, fordi vi selv udtrykker os med de samme midler sammen med verbalsproget. Men det kræver mere opmærksomhed og indlevelse, når vi kun har de nonverbale udtryk.



”Sara” og ”Knud”

I undersøgelse blev to beboere, Sara og Knud, og 7 erfarne pædagoger fulgt og videofilmte under deres samvær. Beboere og boform er anonymiseret i artiklen.

Sara

Sara er 44 år og blev hjerneskadet under fødslen. Hendes kognitive udviklingsniveau er ca. 9 mdr. Hun kan med lyde give udtryk for tilfredshed eller utilfredshed. Hun sidder i kørestol og er fysisk afhængig af hjælp til det meste: hun kan bevæge arme, hænder og krop: fx tage fat i og manipulere ting med hænderne og give knusere til medarbejdere, der er inden for rækkevidde. Sara er meget glad for interaktion med andre både fysisk og gennem vokalisering og blik.

Sara har boet hjemme til hun var 15 mdr.

Knud

Knud er 47 år, har hjernelammelse og er spastisk lammet i arme og ben. Hans sociale, følelsesmæssige og kognitive udvikling svarer til knap 3 år. Han har ikke noget verbalsprog og ingen lyde ud over ved latter og hosten, men hans sprogopfattelse ligger langt over 1 år.

Knud sidder i kørestol og kan bevæge sig rundt i den ved hjælp af fødderne. Han kan gribe fat i ting med venstre hånd og bevæge dem. Højre hånd kan han kun bruge til at støtte ting. Knud kommunikerer meget med øjnene, ved at se intenst på personalet, blinke, se væk, se efter det han er interesseret i osv. Ligeledes bruger han den gode hånd til at skubbe fx ske eller krus væk, når der er noget han ikke vil have eller til at lede medarbejderens hånd i retning af det han gerne vil have.

Knud har boet hjemme (afbrudt af diverse undersøgelser) til han var ca. 6 år.

Både Sara og Knud har boet hjemme i starten af deres liv og synes at have fået den første basale tryghed. De er begge forholdsvis rolige og afbalancerede og nyder kontakten med personalet. De får meget ud af relationen og kommunikationen med personalet, men på hver deres udviklingsniveau.

Individuelle tilgange

At se hvordan pædagogerne arbejder med kommunikationen og relationen med udgangspunkt i Gentle Teaching, var meget rørende og livsbekræftende. Samvær, kommunikation og praktiske gøremål foregår i videst mulig udstrækning på beboernes betingelser og med anerkendelse af deres behov og vigtigst af alt: man fornemmer klart, at personalet holder af beboerne og ser dem som individuelle personligheder.

De to beboere blev mødt med individuelle tilgange med udgangspunkt i deres udviklingsalder og deres personlighed:

For Sara, med en udviklingsalder på 9 mdr. er den moderlige, omsorgsfulde tilgang, med tæt fysisk kontakt i form af kram og aen det hun har brug for. Hun nyder at blive imiteret, hvilket giver hende en umiddelbar oplevelse af at blive værdsat og forstået og af at kunne styre den anden, og hun nyder udvekslingen: din tur, min tur, din tur, min tur, i form af lyde og bevægelser.

Knud har med sin højere udviklingsalder et andet behov: Han har brug for intens opmærksomhed, for han er mere bevidst om sine behov og har brug for opmærksomheden for at kunne få behovene opfyldt. Der er de sidste 4-5 år sket en stor udvikling med Knud og hans relation til personalet. Det skyldes to ting. Dels er der blevet ændret i hans medicin, så han er kommet ud af den ”klokke”, som han før befandt sig i, dels er pædagogerne gennem



et sommerskoleforløb¹ blevet mere opmærksomme på hans kommunikative og kognitive evner, og at han i høj grad nyder at kunne styre medarbejderen og bestemme ting (fx hvad han gerne vil have at drikke). Ved at give Knud mulighed for at styre og bestemme erobrer han efterhånden mere og mere af sit liv. Det er tydeligt, at han nyder at være i relationen, og at han nu har så meget overskud og tillid til, at medarbejderne forsøger at forstå ham, at han kan lege med relationen ved at trække interaktionen ud, drille og bringe humor ind i udvekslingen.

Personale-selv-udvikling

Projektet, der i udgangspunktet havde som formål at aktivere og formidle pædagogers tavse viden om, hvordan de kommunikerer nonverbalt, har haft den sideeffekt, at medarbejderne i boenheden selv er blevet mere bevidste om deres praksis: deres egen og kollegernes. I nuet og i mødet med beboeren agerer pædagogen med sin intuition og personlighed, mens den teoretiske viden ligger som et baggrundstæppe.

Videomediet har den egenskab, at den giver mulighed for at træde et skridt tilbage og se på praksis og reflektere over den løsrevet fra nuet. Det kan i høj grad anbefales at bruge videooptagelser til at dele og diskutere erfaringer og problemstillinger med kolleger.

Rapporten er udarbejdet med støtte fra VISO. Den kan downloades fra VISS.dk's hjemmeside.

¹ En uge hvor pædagog og beboer sammen er på kursus, og hvor fokus ligger på at opdage og understøtte beboerens kommunikative ressourcer